

ДВА РАННОВИЗАНТИЙСКИ КАПИТЕЛА С ФИНО НАЗЪБЕН АКАНТ ОТ ЕПИСКОПСКАТА БАЗИЛИКА НА ФИЛИПОПОЛ

Ива Досева

Резюме: Обект на анализ в статията са два капители от Епископската базилика на Филипопол, които са сред най-луксозните и представителни произведения на ранновизантийската архитектурна скулптура: с фино назъбен акант и вариант на типа с акант, повеян от вятър, но с различна украса на двете запазени страни. Паметниците са с по-малки размери и са принадлежали към второстепенни конструкции в църковния интериор. В хронологично отношение са приблизително синхронни на големите колонни кемпферови и йонийски кемпферови капители, открити в църквата – края на първата половина на V век или VI век.

Различни по обща форма и декоративни схеми, двата капители от Епископската базилика проявяват общи особености според материала и фината техника, които недвусмислено сочат синхронното им производство и произхода им от императорските ателиета на остров Проконес в Мраморно море. Така тези капители отразяват настъпващите промени в културните връзки и източници на материали, модели, пластични идеи в града. Капителите са важни и от гледна точка на разпространението на редките типове, към които принадлежат. Други образци от типа с листа, повеяни от вятър, от територията на съвременна България не са известни.

Ключови думи: капител: коринтски композичен, фино назъбен акант, „теодосиански“, двузонен с протомета; листа, „повеяни от вятър“

Обект на настоящата статия са два капители от Епископската базилика на Филипопол¹, които са сред най-луксозните и представителни произведения на ранновизантийската архитектурна скулптура.

На фона на множеството съчинения за историята и за урбанистичното

¹ Изказвам благодарността си към проучвателския екип за предоставената ми възможност за работа и за съдействието на: г-жа Жени Танкова, ръководител на археологическите разкопки (2016 –2019), доц. Елена Кантарева, ръководител на консервацията на мозайките и архитектурната скулптура, и г-р Станислав Станев, консултант на консервацията на мозайките и архитектурната скулптура. Изследването е част от индивидуалния ми проект към Институт за изследване на изкуствата при Българска академия на науките: „Архитектурната скулптура в Епископската базилика на Филипопол“ (2017 – 2020).

развитие на Филипопол, издигнал се през IV век като главен град на провинция Тракия, обобщителните изследвания на архитектурната скулптура от града, също приносни, са твърде малко и се отнасят главно до римската епоха.² По тези причини намирам за наложително въвеждането на този вид лапидарни артефакти в научно обръщение с цел бъдещо съставяне на по-цялостна картина. Находки при археологическите проучвания, разглежданите тук капители биха дали и определена информация за църквата, от която произхождат. Тя, в съответствие с функцията си като катедрална, както и поради обстоятелството, че в нея са запазени огромни площи подови мозайки (общо над 2000 кв.м),³ е от първостепенно значение не само за културната история на града, но и за ранновизантийското изкуство. Издигната в бързо адаптираща се среда, на място, което има свое минало, свой смисъл в системата на римския град и което предоставя обилie от градежен материал, църквата е призвана да реструктурира града, да осъществи формирането на нов пространствен и духовен център.⁴ Затова не би било пресилено да се каже, че обектът фокусира в себе си основни проблеми на миналото и настоящето, отнасящи се към:

- градоустройството на античния Филипопол и трансформациите му през ранновизантийския и средновековния период;
- проникването на християнството в града и утвърждаването на епископската институция;
- ранновизантийската църковна архитектура;
- архитектурната скулптура през римския и ранновизантийския период;
- ранновизантийското мозаично изкуство;
- художествените традиции, контакти, ателиета и майстори във Филипопол;
- проучването на археологически обекти, тяхното опазване, реставриране и експониране, правните норми в България, които би следвало да обезпечат оптималното извършване на споменатите дейности.

Разбира се, няма да коментирам всички въпроси; ще изложа накратко основните моменти в историята на Епископската базилика и нейното проучване, които ще изяснят общия контекст.

² Някои от тях ще бъдат цитирани в хода на изложението.

³ Kantareva-Decheva, E., Stanev, St. New mosaic floors in the Episcopal basilica of Philippopolis. *Proceedings of XIV Conference of Association Internationale pour l'Étude de la Mosaïque Antique (AIEMA), (Nicosia, Cyprus, 15-19 October 2018).* (in print)

⁴ Topalilov, I. Christianity, Heresies, and paganism in the religious policy of Theodosius I in Thrace. *Quis est qui ligno pugnat? Missionaries and Evangelization in Late Antique and Medieval Europe (4th - 13th centuries)*, Verona, (s.a.), p. 108, 114-115, 117, 119; Topalilov, I. The impact of the religious policy of Theodosius the Great on the urbanization of Philippopolis, Thrace. *ACTA XVI CONGRESSVS INTERNATIONALIS ARCHAEOLOGIAE CHRISTIANAE, COSTANTINO E I COSTANTINIDI L'INNOVAZIONE COSTANTINIANA, LE SUE RADICI E I SUOI SVILUPPI* (Curatela scientifica Olof BRANDT, Vincenzo FIOCCHI NICOLAI), Citta del Vaticano, 2016, p. 1853-1862.

Църквата е проучвана на етапи, като резултатите са публикувани съевременно.⁵ Паралелно с последните археологически разкопки се извършва консервиране на мозайките. Над базиликата се изгражда и т.нар. защитна сграда,⁶ чийто „втори етаж“ е предназначен да осигури площ за реставрираните мозайки от най-горния слой подово покритие, които са демонтирани при разкритието на по-ранните. Целесъобразността на „защитната сграда“, вписването ѝ в археологическата и съвременната градска среда, техническата надеждност и дргуи, са проблеми, които, надявам се, в бъдеще ще бъдат безпристрастно анализирани в своята цялост.

Това, което вече е добре изяснено в публикациите, е, че Епископската църква според архитектурния си план е трикорабна базилика, с полукръгла апсида, (36 м x 58 м). От запад има нартекс, атрий с портици, открит двор и пропилеи. Изградена е над комплекс от римската епоха, заемащ площта на двойна инсула. Основите и архитектурните детайли от старите сгради оптимално са използвани при градежа на базиликата.⁷

Все още не е постигнат единен възглед относно времето на началото на строежа; напоследък то се търси преди средата на IV век.⁸ Следват преустройства, чийто обхват и хронология също са в процес на прецизиране. През средните векове над руините на църквата е формиран некропол,⁹ което е сравнително често установявана практика, свидетелстваща за определена памет за светите места.

Едно от обстоятелствата, които затрудняват фиксирането на по-тесни хронологични граници, е извънредният мащаб на църквата – извършването на всяка една дейност е изисквало време, по-продължително от обичайното. По общо признание, сред основните, но не единствени, показатели са мозайките, полагани неколккратно върху първоначалния *opus signinum*.¹⁰ Важен хронологичен репер е мозаичният надпис, в който

⁵ Първите проучвания са проведени през 1983 – 1986 г. и 2002 – 2003 г. под ръководството на Елена Кесякова: Кесякова, Е. Раннохристиянска базилика от Филипопол. *Известия на музеите от Югоизточна България*, XV, 1989, с. 113-127 [Kesyakova, E. Rannohristiyanaska bazilika ot Filipopol. *Izvestiya na muzeite ot Yugoiztochna Balgariya*, XV, 1989, p. 113-127]; Kessiakova, E. Une nouvelle basilique à Philipopolis. *Actes du XIe Congrès international d'archéologie chrétienne*, (Lyon, Vienne, Grenoble, Genève & Aoste, 21-28 septembre 1986), III. *Città del Vaticano – Rome*, 1989, p. 2539-2559. Сред последващите публикации, които по-пряко се отнасят към настоящата тема, са: Stanev, St., Tankova, J. The Episcopal Basilica of Thracian (Plovdiv, Bulgaria). *Proceedings of XVII International Congress of Christian Archaeology (Utrecht & Nijmegen, The Netherlands, 2-6 July 2018)* (in print); Kantareva-Decheva, E., Stanev, St. Op.cit.

⁶ Финансирано от фондация „Америка за България“.

⁷ Stanev, St., Tankova, J. Op.cit.

⁸ Ibid.; Kantareva-Decheva, E., Stanev, St. Op.cit.

⁹ Кесякова, Е. Цум. съч., с. 125-126 [Kesyakova, E. Op. cit., p. 125-126]; Kessiakova, E. Op. cit., p. 2556-2558; Stanev, St., Tankova, J. Op.cit.

¹⁰ Kantareva-Decheva, E., Stanev, St. Op.cit.

е упоменат епископ Маркиан (?).¹¹

Ако мозайките се редят след завършване на строителството, архитектурната скулптура може да е създадена преди или най-късно при неговото протичане. Каква е по-точно времевата разлика между изпълнението на двата вида изкуства, също не винаги може да се определи. Капителите, които са открити на обекта, свидетелстват за състояло се преустройство на основната конструкция на църквата към края на V или през VI век.¹² Наличните типове кемпферови и йонийски кемпферови капители са византийско нововъведение, осъществяващо преноса на тежестта на тухлените/каменните арково-куполни форми, заместили дървените базиликални конструкции.

Някои от филипополските образци (йонийските кемпфери), съгласно класификацията на Василия Вемі, представят опростено решение (тип III, вариант 4¹³), съобразено с изискванията за масово производство през втората четвърт на V до първата четвърт на VII век.¹⁴

Йонийски кемпферов капител. Мрамор, V – VI век, Епископска базилика, Филипопол (Пловдив)

¹¹ Шаранков, Н. Епиграфски открития през 2015 г. В: *Археологически разкопки и открития през 2015*. С.: НАИМ, БАН, 2016, с. 969-970 № 6, обр. 3 [Sharankov, N. Epigrafski otkritiya prez 2015 g. In: *Arheologicheski razkopki i otkritiya prez 2015*. Sofia: National Archaeological Museum with Institute, Bulgarian Academy of Sciences, 2016, p. 969-970 no. 6, fig. 3].

¹² Досева, И. Архитектурната скулптура от Епископската базилика на Филипопол. Носещи елементи (капители), част II. В: Кантарева, Е. и Станев, Ст. (ред.) *Епископската базилика на Филипопол: проучвания и резултати*. (под печат) [Doseva, I. Arhitekturnata skulptura ot Episkopskata bazilika na Filipopol. Noseshti elementi (kapiteli), part II. In: Kantareva, E. and Stanev, St. (eds.) *Episkopskata bazilika na Filipopol: prouchvaniya i rezultati*. (in print)].

¹³ Vemi, V. Les chapiteaux ionique à imposte de Grèce à l'époque paléochrétienne. *Bulletin de Correspondance Hellénique*. Supplément 17, Athènes-Paris, 1987, p. 23-25.

¹⁴ Ibid., p. 210-211, 214, 216-217.

Като носещи елементи, тези капители са надежден източник за изводи относно времето и степента на преустройство на църквата. За първоначалния етап на градеж, обаче, лапидарните паметници не предоставят преки данни; нито един от известните ми образци не бих датирала със сигурност през IV – първата половина на V век. При археологическите проучвания са открити значително количество римски йонийски и коринтски капители и други детайли, повечето от които са преупотребени съгласно предназначението си.

Йонийски капител. Мрамор, II век, Епископска базилика,
Филипопол (Пловдив), атрий, анастилоза

Те се отнасят към средата – втората половина на II век и към първата половина на III век.¹⁵ Следователно произхождат от два периода на обектите, над чиито руини е издигната църквата. Както е изяснено в литературата, в началните години на утвърждение на християнството майсторите, обучени според принципите на класическите форми, масово употребяват сполци, което довежда до разнообразни решения – с колонади с несъответстващи един към друг елементи и т.н.¹⁶

Паметниците, които разглеждам тук, са с по-малки размери и са принадлежали към второстепенни конструкции. Затова съществува и вероятността те да не попадат в основните строителни периоди, а да са следствие частична обнова на църковния интериор. Няма за данни за точното им място на намиране в обекта.

¹⁵ Досева, И. Цит. съч. [Doseva, I. Op.cit.]

¹⁶ Ousterhout, R. G. *Eastern Medieval Architecture: The Building Traditions of Byzantium and Neighboring Lands*. Onassis Series in Hellenic Culture. Oxford University Press, 2019, p.104.

Капител с фино назъбен акант

Размери: голем диаметър ~ 22 см; запазена височина 13 см; предполагаема височина ~ 25 см.
Материал, техника: бял мрамор със сиви жилки, висок релеф, ажур, употреба на свредел.

Капител с фино назъбен акант („теодосиански“). Фрагмент, мрамор, V – VI век, Епископска базилика, Филипопол (Пловдив)

Запазеният фрагмент е от долния дял на капитела. Двете листа от акантовия венец на първия регистър са с по пет длаки, всяка – с по три изреза. Особеност е допирането на всички връхчета на листата до съседните, като наоколо се образувани празнини с геометрична форма – трапец, ромб, елипса. Пробивите са направени със свредел и са допълнително обработени, така че всички повърхности са добре полирани, включително дълбоко връзаните жилки на листата. В основата на капитела, като отглас на апофизиса на колоната, има торус със стилизиран лавров венец в нисък релеф.

Паметникът носи достатъчно ясни белези, за да се постави в контекста на коринтските капители с *acanthus spinosus* и композитните капители, съчетаващи елементи от коринтския и йонийския тип. Според развитието на горния дял капителът би могъл да бъде:

- едно- или двуредов коринтски капител, тип с фино назъбен акант, т.нар. „теодосиански“. При този тип над аканта следва йонийска кима (или ред скъсени акантови листа) и малки волути под абака;

- двузонен тип (капител с протомета): над единствения ред акант зоната на волутите е с увеличена височина, а вместо волути изпъкват глави или протомета на птици или животни (гълъби, овни, лъвове, телци и т.н.).

И двата типа са родствени, създадени и развивани са в ателиетата при императорските карieri на остров Проконес в Пропонтида (Мраморно море) след средата на V век и главно през VI век.¹⁷ В повечето случаи акантовите листа са самостоятелни и между тях остават издължени

¹⁷ Kautzsch, R. *Kapitelstudien. Beiträge zu einer Geschichte des spätantiken Kapitells im Osten*

полема. По-рядко е срещана схемата, при която съседните листа от първия регистър се докосват така, както е при капитела от Филипопол. Сходно е плътното разположение при малките капители с фино назъбен акант от Херсонес¹⁸ и др. То не е непременно наложено от малките размери, съдейки по големите колонни капители с фино назъбен акант от Херсонес¹⁹, Созопол²⁰ и др. Значително приближени едно към друго са листата на капител от Еленско.²¹

Обикновено торусът в основата на големите капители е с ажурни актантови орнаменти, а тук е, както е при малък едноредов капител от Херсонес с фино назъбен акант.²²

По-вероятно изглежда капителът от Филипопол да е от т.нар. „теодосиански“ тип. Рисковано е да се определи точната му функция; съдейки по диаметъра му, е по-малък от капителите на кивориите и е по-голям от тези на олтарните презради.

Капител с фино назъбени акантови листа, „повеяни от вятър“

Размери: долен диаметър ~ 16 см; абак (запазени) 26 x 17 см; височина 11,5 см
Материал, техника: бял мрамор със сиви жилки, висок релеф, ажур, употреба на свредел.

Капителът също не е цял. Според формата си е бил кубичен или кемпферов. Основата му е кръгла; украсата се развива само в един регистър, над нея има абак. Двете прилежащи стени са с различна украса.

vom vierten bis ins siebente Jahrhundert. Berlin, 1936, p. 115-139, 163, 165, Taf. 24-25; Terry, A. The Sculpture at the Cathedral of Euphrasius in Porec. *Dumabarton Oaks Papers*, 42, 1988, p. 16-8, 23; Pensabene, P., Barsanti, C. Reimpiego e importazioni di marmi nell'Adriatico paleocristiano e bizantino. *La cristianizzazione dell'Adriatico (Antichità Altoadriatiche 66)*, Trieste 2008, p. 470-471; Dimitrov, Z. Two figural capitals from the late Antiquity in National Archaeological Museum-Sofia. In: M.Rakocija (ed.) *Proceedings from the International Symposium "NIS AND BYZANTIUM X. Niš – Martyriopolis and Imperial City" (held in Nish, Serbia, June 2011)*, Niš, 2012, 172-179; Khrushkova, L. G. Byzantine Capitals of the Architectural Complex of the 'Basilica of 1935'. *Chersonesos in Crimea Archaeology of a World of Changes. Late Roman and Early Byzantine Architecture, Sculpture and Landscapes.* BAR Publishing, Oxford BAR International Series 2973, 2020, p. 294-297.

¹⁸ Biernacki, A. B. *Architektura wczesnobizantyjskich budowli sakralnych Chersonezu Taurydzkiego. (2. Wczesnobizantyjskie elementy i detale architektoniczne Chersonezu Taurydzkiego)*. Poznan: Wydawnictwo Poznanskie, 2009, p. 284, no 564/873, T. 71.

¹⁹ Ibid., p. 294, no 603/973, T. 63; Khrushkova, L. G. Op. cit., p. 295-296, no 3, fig. 5.

²⁰ Dosseva, I. *Early Byzantine and Medieval Architectural Sculpture in Sozopol*. Sofia: Accent 2012, p. 53, no 6.

²¹ НАМ-Сф, Инв. № 1599: Овчаров, Д., Ваклинова, М. *Ранновизантийски паметници от България IV-VII век.* С.: Сентември, 1978, с. 37-38 [Ovcharov, D., Vaklinova, M. *Rannovizantiyski pametnitsi ot Balgariya IV-VII vek.* Sofia: Septemvri, 1978, p. 37-38].

²² Biernacki, A. Op. cit., p. 37, 297, no 613/973 T. 67.

От едната страна (А) е запазен акантов лист, извит встрани и напред. Отклонението на централната му жилка (оста) създава впечатление за движение. Това е причината за условното наименование на типа украса „листа, повеяни от вятър“. Повърхностите на листото са прорязани от ситни дупчици. Общата форма на релефа изпъква пред абака.

Капител с фино назъбен акант („листа повеяни от вятър“). Фрагмент, мрамор, V – VI век, Епископска базилика, Филиппол (Пловдив), страна А

Капител с фино назъбен акант („листа повеяни от вятър“). Фрагмент, мрамор, V – VI век, Епископска базилика, Филиппол (Пловдив), страна А

Приема се, че първата проява на типа „листа, повеяни от вятър“ е върху капител от Калат Семан, Сирия през втората половина на V век.²³ Осите на всичките му акантови листа са отклонени в една посока. Този подход се възприема и развива главно в проконеските ателиета до към средата на VI в. Създава се модел, при който осите на листата на горния и долния ред се отклоняват в противоположни посоки, така че динамиката на формите се засилва. Сред христоматийните примери са образци от Константинопол,²⁴

²³ Kautzsch, R. Op. cit., p. 1936143-4, no 460, Taf. 28; Ousterhout, R. G. Op. cit., p. 105, fig. 6.1D.

²⁴ Kautzsch, R. Op. cit., p. 145, no 462, Taf. 29.

Солун („Св. Димитър“, „Св. Георги“, преизползваните в „Св. София“).²⁵ При друг вариант осите на съседните листа са в различни посоки („Сан Аполinare и Класе“ и Палацо дел Пополо в Равена).²⁶ Тялото на самите капители най-често е камбановидно като на композичните коринтски капители.

От територията на съвременна България не са ми известни други образци на типа „листа, повейни от вятър“, което само по себе си говори за важното значение на находката.

Върху другата страна (В) личат части от четири стилизирани акантови (?) елемента, като всеки по-широк се редува с тесен. Релефът им е нисък и не надвишава плана на абака.

Капител с фино назъбен акант („листа повейни от вятър“). Фрагмент, мрамор, V – VI век, Епископска базилика, Филиппол (Пловдив), страна В – стилизирани акантови орнаменти

Подобни фризове стилизирани растителни и геометрични елементи, съчетани с други видове украса, се срещат върху някои кубични, кемпферови и йонийски кемпферови капители, например от Атина, Епидавър, Кастория.²⁷

Това, което е присъщо за типа „листа, повейни от вятър“, е еднаквата украса от всички страни, създаваща илюзия за движение, подело цялото тяло. Затова несъответствието според композицията си и пластичния подход мотив от страна В поражда въпроси. Като се имат предвид и различните пространствени съотношения на релефите спрямо абака, би могло да се допусне, че украсата му не е завършена. Но запазеното от капителя не е достатъчно за заключенията относно степенята за обработване и общата декоративна схема. По-вероятно двойките срещуположни страни са били предвидени различни, подобно на множество кубични и кемпферови капители. Конкретната функция на капителя в интериора на Епископската базилика е също неопределима засега.

²⁵ Ibid., p. 142, 144-147, no 458, Taf. 28, 464 T. 28.

²⁶ Pensabene, P., Barsanti, C. Op. cit., p. 466-467, fig.12-13; Ousterhout, R. G. Op. cit., p. 105, fig. 6.1E.

²⁷ Vemi, V. Op. cit., no 2, pl. 1; no 30a, pl. 11; no 62b, pl. 22; no 160a, pl. 50.

Различни по обща форма и декоративни схеми, двата капители от Епископската базилика проявяват общи особености според материала и фината техника, които недвусмислено сочат синхронното им производство и проконеския им произход. Така тези капители отразяват настъпващите промени в културните връзки и източници на материали, модели, пластични идеи в град, пряко обвързан през римската епоха с изкуството на древните анатолийски центрове Ефес, Пергам, Афродизия, Милет.²⁸ От друга страна, капителите са важни и от гледна точка на разпространението на редките типове, към които принадлежат.

При сравнение с големите колонни капители от базиликата, двата малки са много по-сложни и усъвършенствани, което би могло да се обясни както със смисъла на конструкциите, в които са участвали, така и с произхода. В хронологично отношение всички са приблизително синхронни (края на първата половина на V век или VI век).

Стилово и пластично и капителите отразяват етап в развитието на архитектурната скулптура през V – VI век – от натурна растителна форма акантът се е превърнал в ажурен орнамент, поставящ под съмнение солидността на целия обем на капителя. Традиционната система форми все още е запазена, но резбата се подвежда под абстрактни схеми, акцентира се на контраста между светлина и сянка, създава се усет за такова движение, което не е подвластно на класическата логика на съотношения между носени и носещи части.²⁹

Качеството на двата образца от Епископската базилика, независимо от фрагментарното им състояние, им придава висока експозиционна стойност.

²⁸ Dimitrov, Z. Anatolian Elements in the Order Architecture of Philippopolis. *Proceedings of the First International Roman and Late Antique Conference. "Cites, Territories and Identities"* (Plovdiv, 3rd -7th October 2016), Vol 44, 2018, p. 231-243 et cit. lit.

²⁹ Cf. Kitzinger, E. *Byzantine Art in the Making*, London, 1977, p. 76-80; Ousterhout, R. G., Op. cit., p.104-106.

БИБЛИОГРАФИЯ

Досева, И. Архитектурната скулптура от Епископската базилика на Филипопол. Носещи елементи (капители), част II. В: Кантарева, Е. и Станев, Ст. (ред.) *Епископската базилика на Филипопол: проучвания и резултати*. (под печат) [Doseva, I. Arhitekturnata skulptura ot Episkopskata bazilika na Filipopol. Noseshti elementi (kapiteli), chast II. In: Kantareva, E. and Stanev, St. (eds.) *Episkopskata bazilika na Filipopol: prouchvaniya i rezultati*. (in print)].

Кесякова, Е. Раннохристиянска базилика от Филипопол. *Известия на музеите от Югоизточна България*, XV, 1989, с. 113-127 [Kesyakova, E. Rannohristiyanska bazilika ot Filipopol. *Izvestiya na muzeite ot Yugoiztochna Bulgariya*, XV, 1989, p. 113-127].

Овчаров, Д., Ваклинова, М. Ранновизантийски паметници от България IV-VII век. С.: Септември, 1978. [Ovcharov, D., Vaklinova, M. *Rannovizantiyski pametnitsi ot Balgariya IV-VII vek*. Sofia: Septemvri, 1978.].

Шаранков, Н. Епиграфски открития през 2015 г. В: *Археологическу разкопку и открития през 2015*. С.: НАИМ, БАН, 2016, с. 968-970. [Sharankov, N. *Epigrafski otkritiya prez 2015 g*. In: *Arheologicheski razkopki i otkritiya prez 2015*. Sofia: National Archaeological Museum with Institute, Bulgarian Academy of Sciences, 2016, p. 968-970.].

Biernacki, A. B. *Architektura wczesnobizantyjskich budowli sakralnych Chersonezu Tauryzkiego. (2. Wczesnobizantyjskie elementy i detale architektoniczne Chersonezu Tauryzkiego)*. Poznan: Wydawnictwo Poznanskie, 2009.

Dimitrov, Z. Two figural capitals from the late Antiquity in National Archaeological Museum-Sofia. In: M. Rakocija (ed.) *Proceedings from the International Symposium "NIS AND BYZANTIUM X. Niš – Martyriopolis and Imperial City"* (held in Nish, Serbia, June 2011), Niš, 2012, p. 165-184.

Dimitrov, Z. Anatolian Elements in the Order Architecture of Philippopolis. *Proceedings of the First International Roman and Late Antique Conference. "Cites, Territories and Identities"* (Plovdiv, 3rd - 7th October 2016), Vol 44, 2018, p. 231-243.

Dosseva, I. *Early Byzantine and Medieval Architectural Sculpture in Sozopol*. Sofia: Accent, 2012.

Kantareva-Decheva, E., Stanev, St. New mosaic floors in the Episcopal basilica of Philippopolis. *Proceedings of XIV Conference of Association Internationale pour l'Étude de la Mosaïque Antique (AIEMA)*, (Nicosia, Cyprus, 15-19 October 2018) (in print).

Kautzsch, R. *Kapitelstudien. Beiträge zu einer Geschichte des spätantiken Kapitells im Osten vom vierten bis ins siebente Jahrhundert*. Berlin, 1936.

Kessiakova, E. Une nouvelle basilique à Philipopolis. *Actes du XIe Congrès international d'archéologie chrétienne*, (Lyon, Vienne, Grenoble, Genève & Aoste, 21-28 septembre 1986), III. Città del Vaticano – Rome, 1989, p. 2539-2559.

Khrushkova, L. G. Byzantine Capitals of the Architectural Complex of the 'Basilica of 1935'. *Chersonesos in Crimea Archaeology of a World of Changes. Late Roman and Early Byzantine Architecture, Sculpture and Landscapes*. BAR Publishing, Oxford BAR International Series 2973, 2020, p. 291-301.

Kitzinger, E. *Byzantine Art in the Making*, London, 1977.

Ousterhout, R. G. *Eastern Medieval Architecture: The Building Traditions of Byzantium and Neighboring Lands*. Onassis Series in Hellenic Culture. Oxford University Press, 2019.

Pensabene, P., Barsanti, C. Reimpiego e importazioni di marmi nell'Adriatico paleocristiano e bizantino. *La cristianizzazione dell'Adriatico (Antichità Altoadriatiche 66)*, Trieste 2008, p. 455-490.

Stanev, St., Tankova, J. The Episcopal Basilica of Thracian (Plovdiv, Bulgaria). *Proceedings of XVII International Congress of Christian Archaeology (Utrecht & Nijmegen, The Netherlands, 2-6 July 2018)* (in print).

Terry, A. The Sculpture at the Cathedral of Euphrasius in Porec. *Dumabarton Oaks Papers*, 42, 1988, p. 13-62.

Topalilov, I. The impact of the religious policy of Theodosius the Great on the urbanization of Philippopolis, Thrace. ACTA XVI CONGRESSVS INTERNATIONALIS ARCHAEOLOGIAE CHRISTIANAE, COSTANTINO E I COSTANTINIDI L'INNOVAZIONE COSTANTINIANA, LE SUE RADICI E I SUOI SVILUPPI (Curatela scientifica Olof BRANDT, Vincenzo FIOCCHI NICOLAI), Citta del Vaticano, 2016, p. 1853-1862.

Topalilov, I. Christianity, Heresies, and paganism in the religious policy of Theodosius I in Thrace. *Quis est qui ligno pugnat? Missionaries and Evangelization in Late Antique and Medieval Europe (4th - 13th centuries)*, Verona, (s.a.), p. 108, 114-115, 117, 119.

Vemi, V. Les chapiteaux ionique à imposte de Grèce à l'époque paléochrétienne. *Bulletin de Correspondance Hellénique*. Supplément 17, Athènes-Paris, 1987, p. 23-25.

TWO EARLY BYZANTINE FINE-TOOTHED ACANTHUS CAPITALS FROM THE EPISCOPAL BASILICA OF PHILIPPOPOLIS

Iva Dosseva

Abstract: The subject of the present article are two capitals from the Episcopal Basilica of Philippopolis which are among the most splendid and representative examples of early Byzantine architectural sculpture with their fine-toothed acanthus and a variation of the wind-blown acanthus with a different type of decoration on the two preserved adjoining sides. These artefacts are of smaller dimension and they belonged to the secondary structures of the basilica interior. Chronologically they are approximately synchronous to the large column impostes and Ionic impostes discovered in the basilica – end of the first half of the 5-th century or the 6-th century. Although different in shape and decorative patters, the two capitals from the Episcopal Basilica bear some common specifics in terms of material and fine technique which is unquestionably indicative of their synchronous production and their Proconnesian origin from the emperor's workshops on the island of Proconnesos in the Marmara Sea. Thus, these capitals reflect the evolving changes in the cultural exchange and material sources, models, and sculptural concepts in the city. The capitals are also important as indicators of the way in which the rare types they actually represented spread about. No other examples of the wind-blown type have been discovered hitherto on the present-day territory of Bulgaria.

Keywords: capital: Corinthian composite, fine-toothed acanthus, 'Theodosian', bipartite, wind-blown acanthus